

Соколёнок

1/2016

январь - февраль

Лашын

0+

БАЛАЛАР УШИН ЭКИ АЙДА БИР КЕРЕ ШЫГАТАГАН РЕСПУБЛИКАЛЫҚ ЖУРНАЛЫ

Кардаш литературасыннан

Ийт озынне йолдас калай излеген (ненец эртегиси)

Бурын заманда ийт агашилкта ялгыз яшаган болган экен. Ол ялгыз яшап ялыккан сонъ, озынне йолдас излеп, агашилк бойынша кеткен.

Барады, барады бу, мине мунынъ алдына коян юзырып шыгады. Ийт ога:

— Коян, коян, кел экевимиз бирге яшайык, — дейди.

Яшасак, яшайык, — дейди коян да.

Олар агашилкта озылерине бирер таптыларда, кеш болганда, уйкламага яттылар. Коян уйклады, ама ийттинъ уйкысы келмейди, ол уьрип баслады. Кояннынъ уйкысы сол саят ашылды. Ол ушып турды да, ийтке:

— Неге уъресинъ? Бoyerи эситер де, келип экевимизди де, ашар, — деди.

Ийт уынде мени, ама озы ойлайды:

— Мен озыиме осал йолдас тапканман. Кояннынъ юрги коркак. Мине бoyerи, ол биревден де коркпайтаган болар...

Эм ийт коянды таслап, бoyerиди излемеге кетеди.

Барады, барады бу агашилк иши мен. Бирден караса, алдына бoyerи юзырып шыгады. Ийт бoyerиге:

— Тынълашы, бoyerи, кел экевимиз бирге яшайык, — деди.

— Яшайык, экевлеп яшав коынъили болар, — деди бoyerи.

Кеш болды, олар уйкламага яттылар. Бoyerи уйклап кетти, ийт те ятты. Тыннинъ тап ортасында ийт уянды да, уьрди. Бoyerи коркты. Яны тырнагына кашты, ол ийтке тутып баслады:

— Неге уъресинъ? Аюв келер де, экевимизди де оылтирир.

Ийт ойлайды: «Аювдан корккан сонъ, көрресинъ, бoyerи де ол кайдер күшли туыл экен. Ама аюв-байтири, көрресинъ, байриннен де күшли». Ийт бoyerиди таслайды да, аювды излеп кетеди. Тагы да агашилк пан юреди. Барады, барады бу, мине онынъ алдына аюв шыгады. Ийт ога ювыклийди да:

— Эй, аюв байтири, кел экевимиз бирге яшайык, — деди.

Аюв разы болады. Күн озды, туын келди. Аюв калтыйп кетти. А ийт таптуыннинъ ортасында тагы да уьрди. Аюв уянды, коркты. Яны тырнагына кетти. Ол ийтке тутып баслады:

— Уынде сен, неге уъресинъ, — деди. — Айдем эситип келер де, бизди оылтирир.

Ийт ойлайды: «Эй, бу да коркак экентагы. Энди айдемди излемеге керек». Эм ийт аювдан кашты.

Ювырды, ювырды бу, савлай агашилкты юзырып шыкты-тек айдем йок. Агашилктынъ шетине шыкты да, тыншаймага олтырды. Бир айдем агашилкка отын айкелмеге бармага туры экен. Эм ийт ога агашилктынъ шетинде йолыкты. Айдемге юзырып келди де:

— Айдем, айдем, кел экевимиз бирге яшайык, — деди.

— Яшасак, яшайык, юр мени мен, — деди айдем.

Эм ийтти озынинъ уйине алыш кетти.

Мине кеш болды. Айдем уйклады. Түннинъ ортасында ийт уърди. Ай айдем турмайды экен. Ийт күшсли уъреди. Айдем уянды да:

— Эй, ийтим, эгер сен аш болсанъ, аша, ама мага уйкламага тынышлык бер, — деп кышкырды.

Ийт уын демеди, ашады да, уйкламага ятты. Солай этип, сол заманнан алып ийт айдем мен яшап калады экен. Эм айли де яшайдылар...

Коширген С. Култаева

К.Мамбетов

Атасы да келсин...»

(кыска хабарлар)

кужырлы хабар айтты. Кеткен оьмирилктиң алпысыншы йылларының ортасында бу кыз бала кыймаслары ман бирге Хасавюрт каладагы педучилищеге оқымага түсьеди. Сегиз классты кутарган кызлардың балалыгы баска болып озган. Согакөре, училищеден кайтып, яшайтаган «квартирге» келгенде, кызлар бир-бириси мен ийтесип, туыйисип, кувып эм ястык атып ойнап, уйдин ишин басларына киетаган болганлар. Сондай бир күндө окувчылардың айлин-куйнин тергейим деп оларга училищединъ директоры келеди. Оның азбарга кирип, «квартирдинъ» иеси мен сойлеятканын көрип, Арузат ювырып мекенге кирип, кыймасларына кышкырады: «Кызлар, директор! Атай Магомедович келди!!!» Тек кутырып ойнаткан кызлар ога ынанмай, токтамайдылар, а биреви кышкырады: «Атай Магомедовичтинъ атасы да келсин!»

Эм бу саятте «девочки!» деген каты давыс эситиледи. Кызлар бурылып караса, ашылган эсиктен булардың ланкасына училищединъ директоры Атай Магомедович караптурганын көредилер. Баюри де катып, авызлары ашылып, колларында ястыклары ман карап каладылар.

Янъыларда бизим бир ювыкларымыздың уйинде конакта болдык. Уй бийкеси Арузат бизге озыннинъ озган ястык йылларында болган бир

* * *

Бизим бала шағымызда, мектебке биринши керен барған йылда (ол 1958 йылларда) болған қуылқишли ислер акында айтайды. Оқувшыларды ман танысада ушин оқытушымыз балаларды бирерлеп турғызып, олардың фамилияларын сорайды. Бир бала Рашидхан «Сарыбасов» деп оғызин билдиреди. Оның касында олтырган Кайырбек сол сағат ялп деп йолдасынның басына карайды. Рашидханың калын шашлары сары түсли экенин көрседи. Ога шерет етип, оғызин турғызғанда, бала, кара шашларын эсіне алыш, ақырып оғызиннин фамилиясын «Карабасов!» деп айтады.

* * *

Ногай адабият дериси болаятканда, оқувшы Темирбектен сорайды: «Шайырлер кайтип асарларын-ятлавларын язадылар, эм шайыр болар ушин не затларды билмеге тарық? ... Оқытушысы оға эм басқаларга да ятлав соызлер кара соызлерден айырылатаганы акында айтады, «рифма, размер, образ, метафора» эм басқа соравларды оқувшыларга анълатауды. Создын сонъында балалардан сорайды: «Кая, кайсынъыз «кой» деген соызге «рифмасы ман» келисеген соыз тавып боларсыз! Бу вакытта кара көзли Алибий колын көтерип турады эм булай «рифмалы» явап береди: «Кой – кошанай!»

А.Утебеев

Биз сүйеген бар журнал

Атам-анам суье «Лашын»
Эм онынъ тапшырмасын.
Кеше-куындин шешедилер,
Сонъы болмай, не де эт!

Мага олар тапшырмасы,
Авыр бола, билмеймен.
Тек бир кере айтайым,
Болды бирден альемет:

Атам журнал аькелди
Эм де айтты: «Кара, улым!

Көп кыйналмай,окы оьзинъ,
Бу сага,аты «Лашын!».

Мен «Лашынды» колга алдым,
Соннан бери ялкув койдым.
Неге десе бу журналды,
Окыганлай яраттым.

Айр номерин мен аламан,
Тешкерувли окыйман.
Ол бек аьрув, ол аьрув деп,
Тенъ-досыма айтаман!

Мереке

Магомед Ахмедовка - 60 йыл

Магомед Ахмедов - белгили шайири эм көширувши. Авар эм орыс тиллеринде озынинъ произведениелерин язды. Ол 1955-нши йыл 13-нши ноябрь күн республикадынъ Гуниб районнынъ Гонода авылында туvgan. Гонода авылында орта школасын оқып битирип, Москва каласындагы Максим Горький атындагы Литинститутина түседи. Оны 1979-нши йыл тек ийги белгилери мен битиреди.

Институты битип, Дагыстан ки-

тап баспасында редактор, Дагыстаннынъ язувшылар Союзынынъ правлениесинъ уйғынлавшы секретари, литературалык журналларынынъ яваплы секретари болыш қуллық этеди.

Ятлавларын окувишы заманынан алыш язып келеди. Бириңиши ятлавлары 1970-нши йылларда «Янты күйн» деп аталган Гуниб районнынъ газета бетлеринде шыгадылар.

Альги заманда Магомед Ахмедов онавдан артык болган йыйинтыклардынъ авторы болады. Солардынъ ишинде «Кузги саят», «Ятлавлар», «Күйнлер», «Шайири эм Эл» эм баскалары.

2005-нши йылдан алыш Дагыстаннынъ язувшылар Союзынынъ правление председатели болады.

2009-нши йыл «Классикалык юлдызлары» йыйинтыгы ушин Дагыстан республикасынынъ патшалык савгасынынъ лауреаты болган.

Магомед Ахмедовтынъ китаплери орыс, белорус, украин, татар, башкир, ногай тиллерине көширлгенлер.

Дагыстан ерининъ белгили шайирин эм ямагатшысын келип турган 60 йыллыгын Махачкаладынъ орыс-драма театрында республикадынъ яшавшылары, ис йолdasлары шатлыкли айлде йолыктылар.

Жереке

* * *

Туырли элден,
Туырли ерден айланып,
Меним йолым
Оъз уйиме айкеле.
Эситинъме,
Сен Ахмедов Магомед,
Бар досларынъ,
Сага бере саламын!

Ата-баба
Законларын бузбадынъ,
Сыйлы антка
Алал болдынъ айр дайым.
Эситип кой,
Сен Магомед Ахмедов,
Сен сыйынъа
Кульле таслай досларынъ!

* * *

Меним суйген Гуниб тавым,
Айтып бола-сен амалым!
Мен уьстимде йылтырай,
Күмис кимик сылтырай.
Ол сатпаяк эм туырленмес,
Оълим етсе, сүриимес.

* * *

Плитада
Гонодагы авылда,
Меним атым
Калып калар дайымга.
Тукымымнынъ
Сыйын оырге көтерген,
Тав шынжыры
Карай мага эректен.
Мен тавым ман
Эм де меним соьзим мен,
Гонодам-ав
Дайым болар, бил, оыктем!

Шайир эм имам

Тав этеги кара болып баслады
Орыслар да йылга түшкө түйседи...
... Ялғыз озим йол бойына мен шыктым», —
Узак ерден тавыс сесин береди.

Тынды согыс. Атылувлар токтады,
Тыппа-тынык болып калды озыннен...
Тилмашынан Шамиль сабыр сорады:
— Кайдай йыр-сес бу йылгадан, айт, келе?

Тилмаш айтты: «Поручик, бир орыслы,
Сосы йырга ол соызлерин язганды,
Соннан тұра юрек бола кайғылы,
Ерге карап тартып тұра басынъды.»

- Айтшы аьши, не зат акта сосы йыр?..
- Йол ақында, Алла әм де Юлдыз бар,
Кайғы баскан шайир юрек ақында,
Оъмирине тынышлығын ол йойган.

- Ол не шайир, аьдем инсан билмеген?
- Сени минен мунда алдын дав эткен...
Оъктем кылыш, йыры ушин, сыйы ушин
Оълтирилген. Ама сыйын бермеген.

- Тавлыларма сосы затты эткенлер?..
Йок имамды оълтиргенлер оъзлери.
- Сондай шайир оъзлеринде көйпекен?
Яде болса болғанмекен халқ қаърип?

Яде болса олар сондай баймекен,
Бир Шайирге авырмаган янлары?..
Бизге әгер согыспага йол түссе,
Ога карап көтермесем мен колым.

Ашувланып Шамиль қоқке карады.
Түбек кимик йылтыраган юлдызга...
«Ялғыз озим йол бойына мен шыктым»,
Деген тавыс құйылады йылгага.

Ан. Култаев

Анадоинъ Элшіллеси

66

Танъла бизде юма куын,
Дерис дөртев болаяк.
Окувшилар йыйылып —
Кинофильм каражак.

66

Айли уйдинъ алдында,
Алма терек оьседи.
Айр йыл сайын язлықта,
Коyp емислер береди.

6161

Ыңдыр бизим авылдынъ
Ортасында ерлескен.
Онда айдем топ-толы,
Айриси куллық эткен.

ЭЭ

Эмирбегим - элгезер,
Элди кезбеке сүье.
Сорасанъ: «Ол неге?» – деп,
Шалка туьсип ол кулье.

ЮЮ

Юван - шоъл оьсимлик,
Эмге яравлы болган.
Оны мынан ДОС киси,
Дайым разылык алган.

ЯЯ

Яхъя Янъы йылда,
Янъы абыт басады.
Анасы колын созса –
Шавып, эрек кашады.

Аявлы окувшылар! Сиз ногай шайири

Аявлы окувшылар! Сиз ногай шайири Анвар-Бек Култаевтинъ «Анадынъ элиппеси» деген элипеге тузилген ятлавларын оқыдынъыз. Эндиги-си сиз баыринде оқып шыгып, оyz ойынъыз бап бойлиспеге боласыз. Сизинъ ойынъыз авторга элиппеди онъайлы этпеге болар деп эсимиизге келеди. Хат-маслагатынъызды «Лашын» редакциясына йибермеге боласыз. Адреси жур-налдынъ кырынынъ дөртминши бетинде.

Баладынъ баласы балдан таътли

Орамнан оътип бааятырган бир атлы, йылав авазын эситеди. Онынъ юреги ашып кетеди. Бурыйлыш караса, йылайтаган бала туывыл, заьлим ясына келген аьдем. Уй алдындагы таста да олтырып йылайды эди.

— Агай, сага не болган. Мен болсам бир бала йылайды деп тура эдим. Аьши баладай болып неге йылайсынъ? — деп, сорайды.

Сексен ясыннан оъткен ясы уйкен: «Атам тьбеледи», — дей, көзлерин-деги көз ясларын сыпыра бериш, йылавын аьли де тохтатып болмай.

Йолавшы:

— Кайдады сенинъ атанъ? — деп, оннан сорайды.

Уйге киреди. Караса, не зат көрэди? Юз йылларга ювык яшаган бир карт. Буралган кап-кара мышыклары. Кара сакалы, кара эм шашы да. Оъзи болса, ашувын енъмеген, ашувланувы басылмаган. Кабыгы-касы күрпей-ген. Тынышланып та болмайды эди. Оны көргенде, йолавшы:

— Не болганды, атам? Ашувлы болып көринесинъ. Уй алдында йылайтагансенинъ улынъма аьши? Оны неге тьбелегенсинъ? — деп, сорайды.

— Солай, пайдасыз аывлетлерди тьбелемайме аьши? Ол анье бойлмедеги уйкен атамыздынъ уьстине кирмеге суюмейди. Онынъ аьлин-куйнин сорамайды. Касыннан аьр заман оътип кетип калады, — дейди.

Сексен йыллардан оъткен аывлеттинъ атасы, оъзине юз йыллардан артык болатаган бала. Онынъ да атасына неше йыллар болмага керек?

Кайдай болса да, аывлет атанаага аьр не шагында да аывлети болып калады. Ата-ана аывлетине аьр не заманда да йол көрсептеге, анъла-майтаганын анълатпага аьр не заманда да тийисли көрэди.

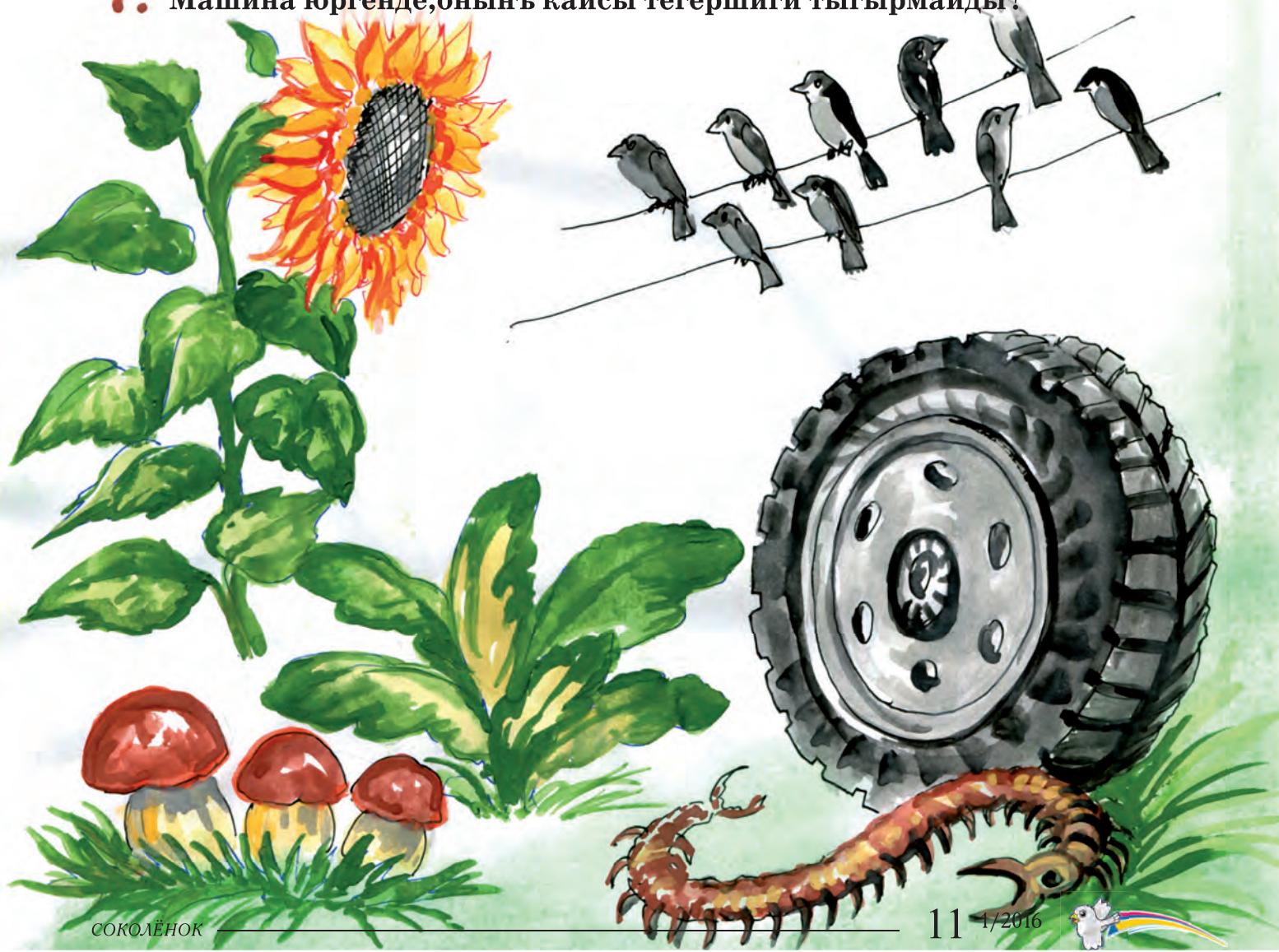
Халк авызыннан язып алган Анвар-Бек Култаев

Ким айтар?

Тапкыр табар явлты

- 1.** Кайсы янувардынъ атында мүшесининъ саны бар?
- 2.** Кусты уйкитпей, бутакты кайтип сындырмага болаяк экен?
- 3.** Кайсы оғсимлик, басын күнгө туспарлап, сол бетке бурылады?
- 4.** «Кимде» бөйреки бар, басы йок, аяғы бар, этиги йок?
- 5.** Юмылган қоъзлер мен неди қоърмеге болаяк?
- 6.** Кайсы оғсимлик айваннынъ мүшеси мен аталган?
- 7.** Машина юргенде, онынъ кайсы тегершиги тыгырмайды?

Айлекилик кимге түскен? (эртеги)

Дуныядынъ басында ок,ерде баъри усталыкларды аьдемлерге пайлап биткеннен сонъ,баъри де айванлар,куслар эм балыклар кышкырык коьтередилер экен. Эм не ушин солай кышкырык коьтерилувиин бирев де анълап болмаган. Баъри де быз-бырык болып калады. Тавык озынне канат алады. Тек не пайда,ушувдынъ сулыбын алув ақында билмейди. Боъри болса,оъзине күшли ювыратаган аяклар алады. Ама ол да ақыллы бас керек экенин мутып кояды.

Айванлар,куслар эм балыклар не болганы ақында ойлап турғанларында,ер шарында айлекилик калады.Онынъ касыннан аьдем оьтип барайткан болады экен, ол оны коьреди эм алыш кояды. Тульки аьдемгэ айлекилик тийгенин анълайды. Тек не пайда,кеш болады.

Бир неше куынлар кетедилер. Айванлар,куслар эм балыклар оъзлери сүйген якларына кетип каладылар. Балык йылгага тыгылады эм айлекилик ақында эсine алады. Балык басын сувдан шыгарады эм кышкырады:

— Ай,куслар,айтынъыз айлекилик кимге тийген экен?

— Айлекилик аьдемлерге түскен, — деп, куслар явап бередилер.

Балык бир зат та айтпай, кетип калады. Бираз юре берип,балык айлекилик ақында ойлап алады экен:

— Ай,айванлар,айлекилик кимге түскен экен?

Боъри булай яваплайды:

— Айлекилик аьдемгэ түскен. Аьдемгэ.

— Калай яхши болган аьши, — дейди балык сол заман. — Эндигиси сизге де,бизге де бир айиплик йок.

Булар касыннан тульки оьтип баратаған болыпты экен... Мунда не яхшылык бар, — деп,кульлемсиреп алады ол. — Эндигиси аьдем бизди сувда да, ерде де тынышына коймаяк.

Боъри эм балык тамашалары келип, авызларын ашадылар, аьдем оларды ыслап калады. А тульки болса куьрыгын булгайды да йок болып калады.

Леонид Дьяконов

КУШИК ЭМ КАР

Биринши кар.
Күшик ога карайды.
Анъламайды:
Ап-ак болган шыбынлар.
Кайдан оьзи
Азбар ишке йыйылды?
Не ерде де
Уйилисип толганлар!

Авыз ашты –
Эм карды ол ыслайды.
Авыз толы,
Аста-аста шайнайды.
Шайнай, шайнай,
Маьне де йок, тоймайды.
А тилинде
Сув тамшысы ойнайды.

Күшик арып,
Уясына киреди.
Акылсыз деп,
Оны айтув бек кыйын,
Альи уьшин
Ол оьзи де кишкейди.
Эм бирина
Коьрип туры бу карды.

Орысшадан көширилген.

Таърийхимиздинъ бетлериннен

Бий эрмели эм бир ногайлы

Айтадылар: бурынгы заманларда Кызлар бойында көйплемен ногайлар, орыслар, эрмелилер авыл болып яшап турғанлар. Бир-бirisи мен айрув катнасканлар. Олар асылында бир-бirlерининъ таърийхин, адабиятын, айдетин, кылышларын билгенлер эм айрув кепте анълаганлар эм сыйлаганлар. Көп йыллар узагында бир бай эрмели киси ногай айдеми мен айрув катнасув эткен, дослық туткан болган. Сол йылларда ишинде эрмели кисиге сосы ногай баьри яғыннан да – айдемшилиги, яшавды анълав, татымлық-дослық тутув яғыннан, коймасанъ, анъламлық яғыннан айрув яраган. Тек эрмели ишиннен ойланады-сосы ногай киси ушыны ман да анълавлыма, акыллыма экен бир сынап карайым деп.

Бир күннинъ бир күннинде бир онъайлы вакыт келип калганда, эрмели бий киси акылсымал бола берип, ногайлыга сорав береди:

– Айтсанъа сен мага, йигитлер де, акыллы соызлер де ногайлардан көп шыккан. Айдемнинъ яшавы акында не зат айтпага болар эдинъ? – деп.

Ногай бир кесек заманга ойланып калады. Сосы бий эрмели не ушин бу соравды ярлы ногайга бергенин анълагысы келеди. Соравга явап та бермеге керек. Соң аста акырын бий эрмелиге булай деп айтып баслайды:

– Мен... Он улак пан, йырма булак пан, отыз арслан ман, кырк каплан ман, элли кишенекей ат пан, алпыс

кисенли ат пан, етпис кабан ман, секен маймыл ман, тоxсан торгай ман, юз юмыртка ман...

Бий эрмели киси ногайлыдынъ айткан айр бир соызин уйкен эс берип тынълайды. Ама маңнесин анълап боламайды экен. Ойланады эм тубине ете алмайды айтылган соызлдердинъ. Болмаганда, бий эрмели ногайлыга карап айтады:

– Эндигиси, ювыгым, сен мага маңнесин шешип бер. Мен бу соызлдердинъ маңнесин анълап болмаймантағы...

Куванышы көккө етип, саркылдан куылуп, ногайлы бий эрмелиге сол соызлдердинъ маңнесин шешип айтады:

– Он ясына дейим айдем улак кимик йыбырдавық болар.

– Йырма ясына дейим энъ де көзел болатаган заманы болар.

– Отыздан баслап арсландай күшшли болар.

– Кыркка шыкканда эр киси яна-вырлық ян болар.

– Элли ясына шыкканда, сурувиннен айырылып, кисинеп оъзининъ тенълерин излең баслар.

– Алпыс ясыннан алып аякларына кисен урылар.

– Етпис ясында кабан болар, дедим. Кабан айр не заттан айырылып, оъз алдына юреди. Айдем де солай. Етписте, айдетинше, ялғызлыкты, тынышлыкты сүєди.

– Сексен ясында сабийлерине ялынатаган вакыты да болар.

– Тоxсан ясында оъзи не айтатаганын да бilmей, торгайдай болып сар-

нап турар.

— Юз ясына келгенде, юмырткадай, тий-
ип койсанъ, бузылмага айзир болып турган
заманы болар.

Бий эрмели онынъ соызлерине бек разы
болады эм сол күннен алыш ногай киси не
зат айтса соны этип турады, не зат тилесе,
берип турады.

Айзирлеген А.КУЛТАЕВ

МЕРЕКЕЛИ КЕШЛИК ОЫГИ

Ногай районнынъ орталыгы Терекли-Мектебтеги қультура уйине районнынъ авылларыннан эм Махачкала каласыннан басында Дагыстаннынъ язувшылар Союзынынъ правление председатели, Дагыстаннынъ халк шайири Магомед Ахмедов болып, белгили ногай шайири, көвширүвшиси эм публицисти Анвар-Бек Ойтей улы Култаевтинъ тувганлы 75 йыллыгына багысланган мерекели шатлыгына айдемлер келдилер эм ортакшылык эттилер.

Юбиярга кутлав соьзлерин Ногай район муниципаллык тузилисисинъ басыннынъ орын басары Адильхан Янмурзаев, Терекли-Мектеб авыл поселение басы Зейдулла Аджибайрамов, Ногай район муниципаллык тузилисисиндеи қультура управление етекшиси Яхъя Кудайбердиев, Россиянынъ халк артисткасы Асият Кумратова, биринши оқытушысы Зубаир Аджибаев эм баскалары айттылар.

Магомед Ахмедовтынъ айтувы бойынша, Анвар-Бек Култаев шоъл йыравы экенин онынъ язганларын оқыганлай ок билесинъ эм анълайсынъ. Онынъ язувшылык сыйы Дагыстан еринде уйкен эм ога уйкен баа бериледи. Петр Ершовтынъ «Булькир-тай» эртегисин ногай тилине көширгени ушин Ершов атындагы халклар ара литературалык савгасына тийисли этилинген.

Йыйылганлар алдында юбияр оъзи де шыгып сойлеп, йыйылганларга разылгын билдириди, ногай эм орыс тилинде бир неше ятлавларын оқыды.

Юбилей кешликте Анвар-Бек Култаевтинъ соьзлерине язылган йырлар йырландылар.

З. Шугаипова

Меним авылым

Меним авылым Эдиге Ногай шолинде орынласкан бир авыл. Онынъеки яғыннан Терек йылгасынынъ суви агады. Меним авылымды ясыл авыл деп айтпага болады, неге десе оны тек көп ясыл тереклер курсайды. Бириңши яшавшылар мунда 1947 йыл орынласканлар. Алдыңғы заманларда дүйги шашып, Ногай районга аслық беретаган болғанлар.

Авыл оyz оылшемине көре кишкей болған уышин, онда көп белгили, ярық айдемлер тувғанлар, яшаганлар эм яшайдылар.

Төгерегинде Терек йылгасы болғаннан себеп, авылда айдемлер балық ыслайдылар. Районнынъ балыкшы-

Ногай районнынъ Эдиге орта школасынынъ балалары «Ким керек?» эм «Асық» ойынын ойнайдылар.

лары да көп боладылар. Язда кеделер йылгада шомыладылар, балық исламага амырақ боладылар.

Меним авылым кишкей болсада ярасық эм ыспайы. Эгер бир якка кетсем де авылымды эсіме алғып турман, оны мен бек сүйемен.

Темиров Темирхан, Эдиге авылы, 6 класс

Оғы (хабар)

Онъыс йыюв вакытында эр кисилер эм пишелер куллыкка кетедилер, авылда тек картлар эм балалар каладылар. Бир кишкей уйде куртка ман уш ииени қалады экен. Куртка пешти ягады эм оғзи тыншаяды, онынъ бетине шыбынлар олтырадылар эм тислейдилер. Куртка ашувланып, бетин тастамал ман ябады. Эм уйклап кетеди.

Йиенлерининъ бириси, Маша, (ога уш ясы) пешти ашады, янып турган қызувды қозгайды эм оғзи баска бойлмеге шыгып кетеди. Сыннеде болса, байланган тобанлар болган экен. Куртка сол тобаннан оғзине туырли затлар ясамага деп ниет эткен. Маша қызув айкеледи эм тобаннынъ астына салады. Соңь уйпиреди. Тобан янып баслаганда, қыз сүйинеди эм бойлмеге кирип ясы ярымдагы Кирюшадынъ колларын ыслап, айкеледи эм оға айтады: »Кирюска, карашы, мен кайдай пеш яғып боламан!»

Тобан байламы янады эм уйден сыннеге де етип баслайды. Маша сонда коркып, кайтып бойлмеге киреди. Кирюшка таяман дегенде, сүринип йыгылады, бурынын канатады. Йылайды. Маша онынъ колларыннан ыслап, уйге киргистеди. Олар экеви де коркып, орындыктынъ астына тыгыладылар. Куртка болса, бир затта билмейди эм уйклай береди.

Ваня дайтаган кеде орамда болыпты. Оға сегиз ясы. Сыннеден тұтын ялыны шыгатаганын қоюрип, ол ювы-

рып келеди эм эсикти ашады. Бойлмеге киреди эм тетесин турғызып баслайды. Куртка анъсыздан тұрып, саспектелді экен. Балалар барын мутады эм ювырып қырга шыгып, аудемлерди шақырып баслайды.

Маша сол вакыт орындыктынъ астында олтырады эм тавысын шыгармайды. Тек кишкей қызы қышкырады. Неге десе ол бурынын авырткан эм артық шыдалп болмайды экен. Ваня онынъ тавысын эситеди. Орындыктынъ астына қарайды эм Машага қышкырады:» Қаш муннан қаш, ол болмаса янарсынъ!» Маша ювырып сыннеге шыгады. Тек күшшли оттан эм тұтыннен шықпага бек кыйын эди. Ол артына кайтады. Сонда Ваня терезеди ашады эм қызга оннан шық, дейди.

Қызы оннан шыгады. Ваня сол заман кишкей қызды да оғзи мен шыгарады. Бала авыр болган эм адансына күш бермеген. Кыйнаган. Йылаган. Ваняды ийтеген. Ваня эки кере йыгылды. Ер-ерин авыртты. Тек балады терезеге дейим айкелди. Эндигиси уйдинъ эсиги де янып баслаган. Ваня қыздынъ басын терезеге сугады эм оннан шыгарайқ болады. Тек қызы коркып, Ванядынъ колларын ыслайды эм йибермейди. Сонда Ваня Машага қышкырады: »Сен мунынъ басыннан тарт, басыннан!» Оғзи болса қызды артынан иитетиди. Сойтип, олар оны терезеден орамга шыгарадылар эм оғзлери де шыгадылар.

НОМАКЛАР

Тоңътерилген элекен
Шет-кыйырсыз дуныяга.
Мынъ көзү мен бийиктен
Ол карайды кеше мага.

Ак булыттан йогардан
Аyr якка да мол саржан.
Эш бир зат йок алдында,
Баýрин танъда ол юткан.

Күндиз керек тузылман,
Кереклимен кеште мен.
Каранъадынъ явыман,
Ярыклык мен себемен.

Узын-узын тувралган,
Ол кайнайды сорпада.
Аyr заманда макталган
Бу ун асы ногайда.

Аъзирлеген С. КУЛТАЕВА.

Курутурсын Мамбетов

Бизим тилегиз

Дуныядан кеткен бизим
алал кардашларымызга
Кудайдынъ йигилигимен
Ийги дуныя ашылсын.
Баирине де бирдей болып,
Яслар – картларымызга
Еннеттинъ ети капысы
Ети керен ашылсын.

* * *

Бас ийинъиз тиз шоғип,
Мұсылымалы Аллага.
Куват тилеп, күн тилеп,
Аслық йыйнап алмага.

Терек шашып, уй жарып,
Үйкен айел болмага,
Заманы ман ушып турып,
Тиленинъиз Аллага.

Яшав деген айлеметти,
Айлактире айвлетти.
Калдыртып тахтаметти,
Каранъагала айкетти.

Телеме тесик дуныя,
Бирев келген, бирев кеткен.
Келгенлерден, кеткенлерден
Мырадынъа ким еткен?

* * *

Сөз қосып карайык.

* * *

Мен айтпага болмайман,
Ким ишкенин каймакты,
Урлаганын колbastы,
Айтша ким ол? Бил...

* * *

Мүйизлери сирейген,
Аяклары айлак сис.
Көзлери тенъиз туьсли,
Айтшы ким ол? Ол – ...

* * *

Манълайына тирелип,
Азбар туьпте токтаган.
Тоны бар, бар суьрилип,
Айтшы ким ол? Ол – ...

* * *

Куба туьсли. Ойнар көз.
Суьер шипий, тавыкты.
«Карындас» ол бөйриге,
Айтшы ким ол? Ол –

* * *

Төйгерек ол. Турган топ.
Ийнелери айлак көп!
Эрек тур сен. Тиймеши!
Айтшы ким ол? Ол –

Азизирлеген С.КУЛТАЕВА.

Ясларга

Жуулактагы сес яхшылыкка тувыл

Белгили болган кепте, айр заман плеерди кулланып туратаган кеделердинъ эм кызлардынъ эситүвлери осалланып барады экен. Американ медиклери бир кесек заман излев ислерин бардырганлар эм булагатты тоқтастырганлар: СД деген плеерди ясы уйкенлердинъ 36-ы проценти эм кеделердинъ 62-и проценти айр заман тынълап келедилер.

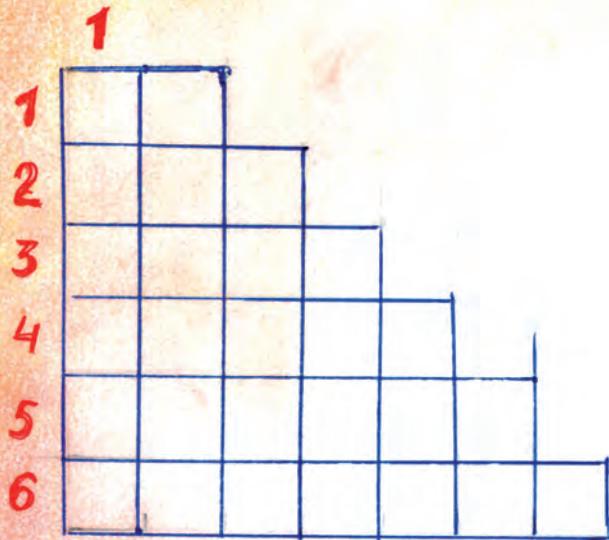
Сосы излевде мунаvdай зат тоқтастырылган: онинъ заары кеделерге эм кызларга көп тиеди экен. Айдетинше, кеделер эм кызлар плеерди күшли тавыста тынълайдылар, а уйкенлер аста тавыста. Соравлардынъ барысында кеделердинъ уыштен бир пайы хабарласув эткенде кайтарып сорамага ымтылысы барларын ясырмаганлар. А сораганлардынъ 17-и проценти кулакларында айр заман сес шыгып туратаганын ашыкландырганлар.

Солай болганды, плеерди айр заман тынълап турув ийгиликке айкелмейтаганын кеделерге анъламага керек деп эсимизге келеди.

Альзирлеген А. КУЛТАЕВ.

Кроссворд

Йогарыдан төмөнгө:

1. Ийттінъ аты

Солдан онъга:

1. Ашамлық
2. Дагыстан миллети
3. Емис
4. Ава альи
5. Айван
6. Алдыңғы ақдем аты

Соколёнок
Лашын

1/2016

январь - февраль

Иллюстрированный детский журнал.
Издается один раз в два месяца.

Учредитель :
Правительство Республики Дагестан

Журнал зарегистрирован федеральной
службой по надзору в сфере связи и
массовых коммуникаций.
Регистр. номер ПИ №ТУ5-0018
от 21 мая 2009 г.

Издается с января 1990 г.

Главный редактор
Мурад Ахмедов

Редколлегия:
А.Исмаилов (зам. гл. редактора)
Т.Зургалова (отв. секретарь)
А.Култаев
Б.Кулунчакова
М.Авезов
С. Майлыбаева
С. Култаева (редактор выпуска)

Худ. редактор З.Даганов
Тех.редактор Т. Лузина
Художник номера А. Самарская
Оформление обложки А. Качаев

Выход в свет 16.03. 2016 г.
Тираж 172 экз.
Заказ №188

Типография: ООО «Издательство «Феникс пресс»
Адрес типографии: 367018, РД, г. Махачкала,
ул. Петра I, 61.

Редакция и издатель: Государственное
бюджетное учреждение Республики
Дагестан «Редакция республиканских
литературных журналов «Соколенок» и
«Литературный Дагестан».

Адрес редакции и издателя: 367025,
РД, г. Махачкала, ул. Даниялова, 55.

Ногайский язык.
Индекс: на год - 63238,
на полугодие - 78432.

Цена свободная.